

Sleedoornpage

Thecla betulae

De sleedoornpage is een zeldzame standvlinder. Hij is op veel plaatsen verdwenen, maar breidt zich uit in het stedelijk gebied langs de rand van de Veluwe. Het is de enige bedreigde vlinder die vooral buiten natuurgebieden voorkomt. Hij vliegt in één generatie tussen eind juli en midden september. De rups is bleekgroen met twee lichte rugstrepen, een lichte streep over de flank en een aantal schuine lijntjes.

Levenscyclus en gedrag

De belangrijkste waardplant van de sleedoornpage is sleedoorn. Daarbij gaat de voorkeur uit naar struiken die beschut liggen maar niet beschaduwd worden en vrij oud zijn. Daarnaast worden ook regelmatig andere struiken en bomen van het geslacht *Prunus* gebruikt, zoals pruimen. Zo zit de soort in tuinen wel eens op pruimen en komt hij in Midden-Europa veel op gekweekte pruimen voor; in 1959 veroorzaakte hij in Westfalen zelfs schade.

Bij de ei-afzet gaat het vrouwtje behoedzaam te werk. Ze loopt over de jonge takken en tast verscheidene plekjes af. Zij zet één - heel soms twee of drie - eitje af in de oksel van een doorn- of tak op de overgang van ouder naar jonger

hout, vrijwel altijd aan de zonnige zuidzijde van het struweel. Hierbij gaat de voorkeur uit naar twee- of driejarig hout. Als het eitje is afgezet, zet het vrouwtje enkele centimeters verder opnieuw een af. Gemiddeld legt ze maar vijf eitjes per dag. De volgende dag begint ze op een andere plek, waardoor de eitjes over een groter gebied verspreid worden. Waarnemingen van meer dan tien eitjes in een tak-oxsel zijn uitzonderlijk. (THOMAS 1974, STEVENS 1986, BINK 1992, GROENENDIJK & GROENENDIJK 1993, VAN DER VELDEN 1996, GUELINCKX 2001, BINK & MOENEN 2004).

De eitjes overwinteren en komen rond april uit, juist op het moment dat een groot deel van de knoppen open gaan. De rupsjes eten slechts een gaatje in het eitje waardoor uitgekomen eitjes nog enige tijd zichtbaar blijven. Jonge rupsen voeden zich aanvankelijk met het binnenste van een bladknop; zodra deze opspringt, kruipt het rupsje naar binnen. Later leven ze ook buiten de knoppen en eten van de bladeren (zie fig. 9 op p. 29). Zij zijn dan vooral 's nachts actief, overdag verbergen ze zich aan de onderkant van de bladeren. Rupsen scheiden een zoete stof af en worden soms bezocht door mieren. Rupsen die tussen de bladeren leven zijn groen. Een rups die zich gaat verpoppen wordt bruin, waardoor zijn kleur overeenkomt met die van het schors en het strooisel. Verpopping vindt plaats in de strooisellaag, meestal in juli. Daarnaast zijn er wel eens poppen gevonden in nesten van schubmieren van het genus *Lasius*. (THOMAS & LEWINGTON 1991, STEFANESCU 2000).

Vanaf eind juli vliegen de vlinders. De dichtheid op de vliegplaatsen is gemiddeld, circa 4 individuen per ha. De vlinders voeden zich vooral met honingdauw, soms met nectar van bijvoorbeeld koninginnenkruid en guldenroede. Volgens Guelinckx (2001) gebruiken de vlinders in jaren met weinig honingdauw meer nectar van bloemen. Dan kan het voorkomen dat een sleedoornpage uren achtereen wordt waargenomen op bijvoorbeeld een guldenroede in een tuin. De vlinders zijn gevoelig voor extreme weersomstandigheden, zowel langdurig koel als aanhoudend warm en droog weer. Zij zijn actief wanneer het warmer is dan 20°C maar rusten als de temperatuur boven de 30°C komt. Mannetjes scholen samen in kruinen van vrijstaande bomen en maken van hieruit korte, dwarrelende vluchten. De wetenschappelijke naam (*T. betulae*) en de oude Nederlandse naam 'berkepage' hebben waarschijnlijk betrekking op zo'n ontmoetingsboom (een berk) en zeker niet op de waardplant. Vrouwtjes ontpoppen zich enkele dagen later dan mannetjes, maar vliegen daarna vrij snel naar zo'n ontmoetingsboom. Zonder voorafgaande baltsvlucht vindt de paring boven in de boom plaats. (PRINS 1991, BINK 1992, MAES & VAN DYCK 1999, TEN HALLERS 2001, BINK & MOENEN 2004).

Vliegtijd en overwintering

De sleedoornpage vliegt in één generatie tussen 26 juli en 20 september. De uiterste vliegdata zijn 19 juli (de waarneming uit de Flevopolder is van 12 juli, maar vermoedelijk zat dit individu op pootgoed en heeft de winter op een luwe plaats dorgebracht) en 17 oktober. De soort overwintert als eitje.

Leefgebied

De sleedoornpage leeft in een landschap waarin sleedoornstruweel of pruimen en markante ontmoetingsbomen aan-

► Sleedoornstruweel nabij de Grebbeberg (UT).
Shrub of P. spinosa near the Grebbeberg (prov. of Utrecht).

DEZE SOORT IS GESPONSORD DOOR:
Piet en Maria Buijs, Arnhem;
Staatsbosbeheer Heuvelrug Zuid, Leersum.

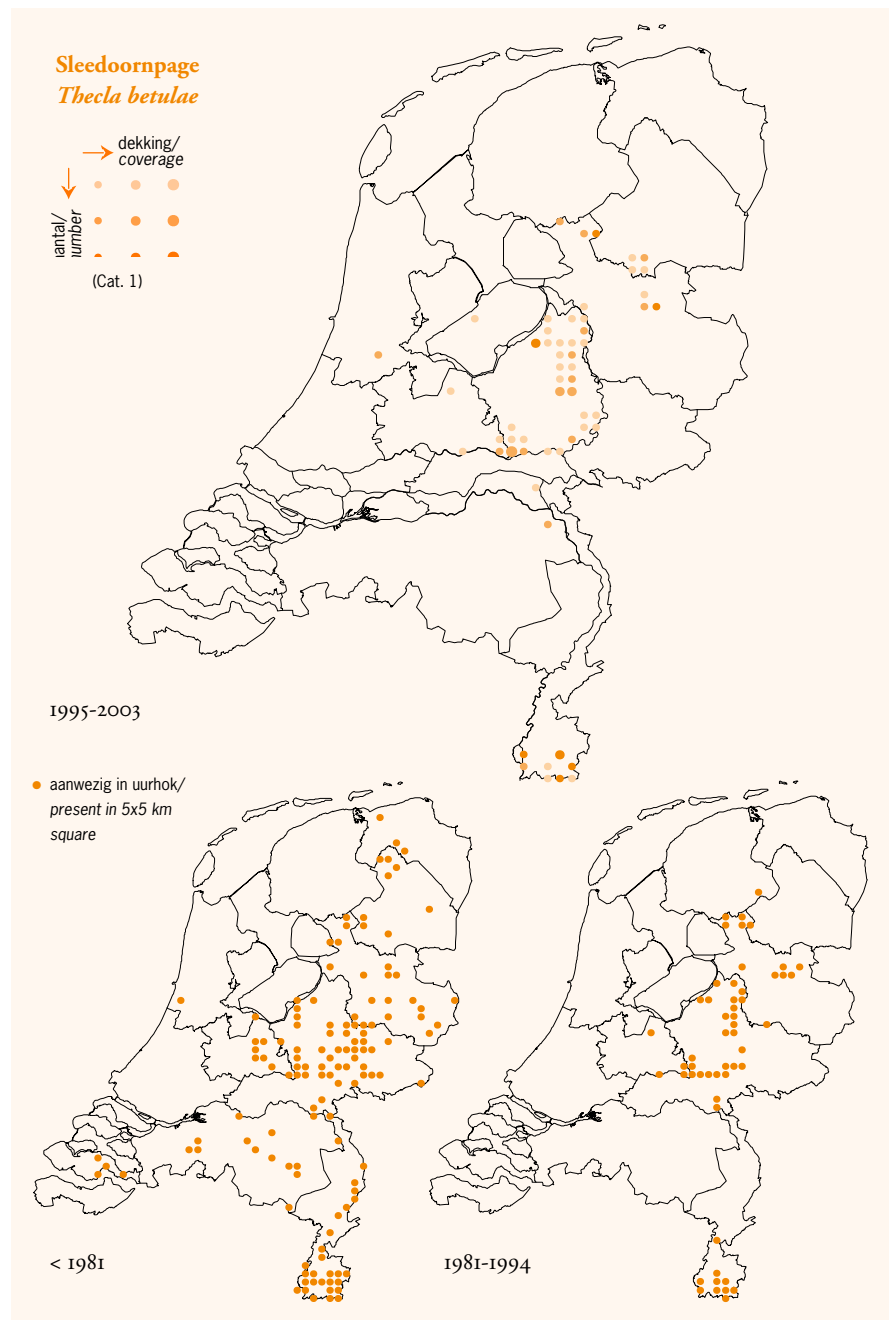
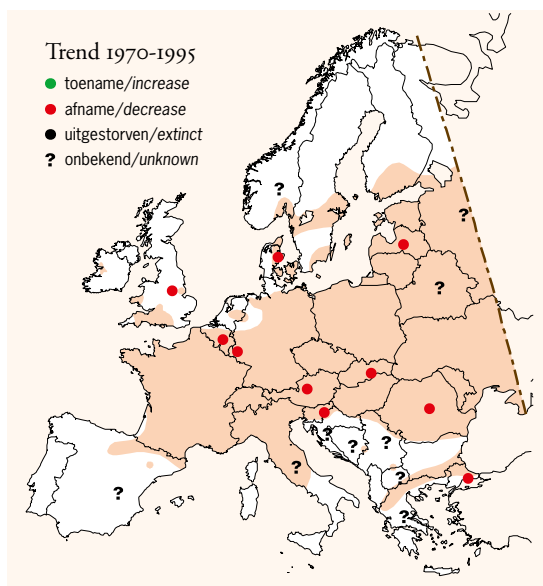
wezig zijn. Hieraan wordt vooral voldaan bij struwelen langs bosranden, weg- en spoorbermen, holle wegen en akkers. Daarnaast kan de soort vliegen in een stedelijke omgeving waar hij gebruik maakt van sleedoornstruwelen in parken en vrijstaande pruimen in tuinen. De gebruikte sleedoorns moeten geregeld verjongd worden, bijvoorbeeld door ze te snoeien. In het verleden is de sleedoornpage ook gevonden in pruimenboomgaarden. Opvallend is dat het leefgebied in Nederland, behalve in Zuid-Limburg, altijd is gelegen nabij de overgang van zand naar een voedselrijkere grond, bijvoorbeeld rivierklei. (GERAEDTS 1986).

Mobiliteit, verspreiding en trend

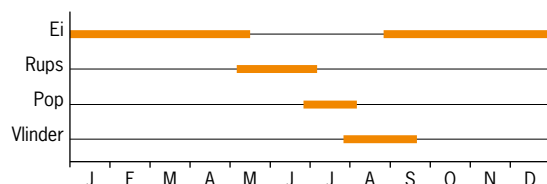
De sleedoornpage staat bekend als een weinig mobiele vlinder die zelden verder vliegt dan enkele honderden meters langs een bosrand of struweel. Wel kunnen vrouwtjes wat grotere afstanden afleggen op zoek naar geschikte plaatsen om eitjes af te zetten. Doordat deze vlinder relatief lang leeft, kunnen zo toch nog flinke afstanden worden afgelegd. De kolonisatie van het Rijk bij Nijmegen in de jaren negentig duidt op een grotere mobiliteit. (STEVENS 1986, THOMAS & LEWINGTON 1991, MAES & VAN DYCK 1999, BINK & MOENEN 2004).

De sleedoornpage komt voor van Ierland tot Oost-Azië en van Scandinavië tot Noord-Spanje, Midden-Italië en de Balkan. In Nederland kwam hij aan het begin van de 20e eeuw verspreid voor in Limburg, Noord-Brabant, Zuid-Beveland, Gelderland, Drenthe, Overijssel en de Utrechtse heuvelrug. Het verspreidingsgebied is tussen 1910 en 1920 aanzienlijk afgenomen; in de periode tussen 1920 en 1950 bleef het min of meer stabiel maar tussen 1960 en 1980 slonk het opnieuw. In die periode is de soort uit Drenthe, Overijssel, Brabant en de kustprovincies nagenoeg verdwenen. In 1980 resteerden er nog enkele vliegplaatsen langs de Veluwerand, de Utrechtse heuvelrug en nabij Ommen (ov). Alleen in Zuid-Limburg waren toen nog diverse, dicht bij elkaar gelegen populaties te vinden. Vanaf 1985 werd de soort echter weer vaker waargenomen, vooral in het stedelijk gebied. De soort breidde zich met name uit in parken en tuinen, zoals in Zwolle, Steenwijk (ov) en aan de zuid-ooststrand van de Veluwe. Overigens wordt deze vermeen-

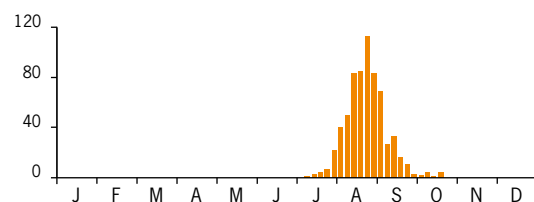
de toename mede veroorzaakt door een sterk verbeterde zoekmethode; het is nu bekend dat de sleedoornpage het beste kan worden geïnventariseerd door in de winter naar de eitjes te zoeken. Ook komt de soort sinds 1993 voor in het Rijk van Nijmegen, in 2003 is een grote populatie nabij Wijk bij Duurstede gevonden en in 2004 is een individu in Soest gezien. In de Flevopolder is het, ondanks gerichte zoekacties, bij één waarneming in 2001 gebleven. In de overige gebieden gaat de soort achteruit. Zo wordt hij in Zuid-Limburg steeds zeldzamer en is in de omgeving van Ommen niet meer gezien. Er kunnen dan ook twee trends in het huidige voorkomen worden onderscheiden. Rondom de Veluwe, de Utrechtse heuvelrug en enkele plaatsen ten noorden hiervan breidt de soort zich uit in het stedelijk gebied, maar daarbuiten blijft hij achteruitgaan. Doordat veel populaties tegenwoordig in steden leven, is de sleedoorn-

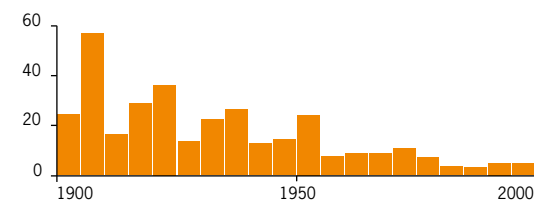
Stadia-diagram /
Life cycle diagram
(respectively egg, caterpillar,
pupa, imago)

Vliegtijd /Flight period

Trend 1900-2000

page de enige dagvlinder waarvan de belangrijkste populaties nu buiten natuurgebieden en juist in de bebouwde omgeving voorkomen. De sleedoornpage is op dit moment een zeldzame standvlinder. (BINK 1992, VAN DER VELDEN 1996, VELING 1999, JANSSEN 2001, DE VRIES 2003).

Bescherming

De sleedoornpage staat als 'bedreigd' op de Rode Lijst van 1995 en 2006. Op Europese schaal is de soort niet bedreigd en over het algemeen is het voorkomen stabiel. Wel wordt uit elf van de 36 landen waar de soort voorkomt een achteruitgang gemeld. De sleedoornpage staat ook op de Vlaamse en Britse Rode Lijst.

De oorzaak van de achteruitgang tot de jaren tachtig van de vorige eeuw is hoofdzakelijk het verdwijnen van het kleinschalige cultuurlandschap met haar (sleedoorn)hagen. Dat de soort daarna nog op veel plaatsen is verdwenen, komt veelal door veroudering van sleedoornstruweel en het verwijderen of te rigoureuus snoeien van sleedoorns. Voor het behoud is het wenselijk om de struiken, waarbij hij voorkomt, gefaseerd te snoeien. Dat waarborgt een constant aanbod van jong, tweejarig en driejarig hout. Het snoeien kan het beste eens in de vijf jaar, tussen eind juni en begin augustus, gebeuren. Sommige sleedoorns kunnen tot de grond toe worden afgezet, maar nooit allemaal tegelijk. Indien in de winter wordt gesnoeid, moeten de takken met de eitjes worden ontzien. In Apeldoorn hebben vrijwilligers de takken met eitjes omstreeks november gemarkeerd, zodat deze niet werden gesnoeid door de groendienst (zie kader). Ook buiten het stedelijk gebied is het gewenst om sleedoornstruweel te behouden, te herstellen of weer aan te leggen. In een meer natuurlijke omgeving kan het struweel en

Profiel van de sleedoornpage

Voedsel rupsen Vooral sleedoorn *Prunus spinosa*, soms ook (gecultiveerde) pruim *Prunus domestica*.

Voedsel vlinders Honingdauw, soms nectar.

Vliegtijd vlinders Eén generatie tussen eind juli en midden september.

Duur stadia Ei: 260-280, rups: 43-62, pop: 20-38, vlinder 30-60, rijpingsduur ei: 6-11 dagen.

Overwinteringsfase Ei.

Leefgebied Sleedoornstruweel nabij een markante ontmoetingsplaats, struweelrijke bosranden en parken, soms pruimenbomen in tuinen.

Mobiliteit Weinig mobiel.

Dichtheid Gemiddeld, ca. 4 individuen per ha.

Status Zeldzame standvlinder.

Rode Lijst Bedreigd.

Europese status Niet bedreigd.

Knelpunten verspreiding Verdwijnen mantel- en struweelvegetaties, veroudering sleedoornstruweel, verkeerd beheer sleedoornstruweel.

Verwachting toekomst Zeldzame standvlinder.

Beschermingsmaatregelen Gefaseerd snoeien van sleedoorn in parken, uitbreiding oppervlak sleedoornstruweel, ontwikkeling struweel- en mantelvegetaties bij bosranden.

de mantelzone tussen een bos en open gebied beter worden ontwikkeld.

Toekomst

Indien de sleedoornhagen in het Mergelland niet vaker worden gesnoeid, zal de sleedoornpage daar achteruit blijven gaan. Langs de Veluweband zal hij zich voorlopig handhaven. Als men in steden en dorpen rekening houdt met deze soort bij de inrichting en beheer van parken, kan hij zich verder uitbreiden. Door aangepast bosrandbeheer en op meer plaatsen een struweel- en mantelzone tot ontwikkeling te brengen, kan de soort zich ook in het landelijk gebied weer uitbreiden. Anders zal de stand (daar) naar verwachting verder achteruitgaan.

SUMMARY

Brown Hairstreak *Thecla betulae*

Thecla betulae is a rare resident. At present, it is categorised as 'endangered' on the Red List. During the 20th century, its distribution declined drastically. However, there are two trends in its status: at the edge of the Veluwe, the species is expanding, mostly into urban areas, whereas in other areas, it is on the decline. It is found in rough vegetation at woodland edges, on scrub and hedgerows, and in gardens and parks, as long as its larval foodplant *Prunus spinosa* is present. It also needs a prominent 'master' tree in which the males can congregate before mating. In some gardens, it uses *Prunus domestica* as its larval foodplant. The female lays her eggs on *Prunus* wood that is two or three years old, making it important that bushes are pruned regularly. It flies in one generation from the end of July until mid-September and hibernates as an egg.

BEHOUD DE SLEEDOORNPAGE IN HET STEDELIJK GEBIED

De aanwezigheid van de sleedoornpage kan het eenvoudigst vastgesteld worden door naar de eitjes te zoeken. De witte eitjes steken namelijk af tegen de donkere takken van de sleedoorn, vooral 's winters, als het hout droog is.

In 2003 en 2004 zijn door gerichte zoekacties van vrijwilligers en studenten in verschillende gebieden populaties (her)ontdekt, bijvoorbeeld in Soest (UT), bij Overlangbroek (UT), in Amersfoort en in de Ooijpolder (GE) (deels niet op de kaart). Het is vast mogelijk om op deze manier meer populaties te ontdekken, bijvoorbeeld aan de randen van de Veluwe of in Noord-Brabant. Juist deze soort wordt veel gevonden in het stedelijk gebied, bijvoorbeeld in plantsoenen, groenstrookjes, heemtuinen of bij sportcomplexen. Dit zijn vaak gebieden die tamelijk intensief worden beheerd. De vlinder heeft sleedoornhout van twee of drie jaar oud nodig, maar aanwezigheid van dit hout is niet vanzelfsprekend. Oude struiken die niet worden ge-

snoeid, bezitten namelijk maar weinig van dit soort takken. Het is dus gunstig voor de soort als er regelmatig wordt gesnoeid. Helaas is het in het groenbeheer gebruikelijk om hele stroken in één keer terug te zetten, waardoor een afzetgebied in zijn geheel kan verdwijnen. Als in de omgeving andere geschikte plekken aanwezig zijn, is dit geen probleem, maar vaak is dat niet het geval. Voldoende aandacht voor een gefaseerde uitvoering van het benodigde beheer, bijvoorbeeld eens in de drie jaar maximaal de helft terugzetten of de helft snoeien, is dan een goede aanpak. Daarnaast is de aanwezigheid van enkele hogere bomen gewenst. Daar scholen de vlinders samen.

Vrijwilligersgroepen kunnen gemakkelijk gegevens verzamelen over de verspreiding van deze soort in hun regio. Door de verspreiding en de benodigde eisen van de soort te bespreken met gemeentelijke plantsoendiensten kunnen deze een bijdrage leveren aan het behoud van deze zeldzame vlinder in hun directe omgeving.

Vrijwilligers zoeken eitjes van de sleedoornpage.

The eggs of T. betulae are easier to find than the adult butterfly.

